

24./A. levelen :

Akár milyen tsekély is ezen Jozzágnak jövedelme én kívántam Bétsből valo haza jöveletem után meg tartani, s ezen esztdeig 16 esztendőök alatt most vagyunk 814 b[en] . . . . . Még mint N. Szüléimről maradtokat v. Házasságom előtt gyűjtöttéket hagyom gyermekeimnek. . . . . A 3 széki Jozzágot a Szegeny Péter Bátyam Zalogb[an] adta. részemre jutott 350 Rh.

24./B. levelen :

A Bátyám meg halálozván Testamentum mellett ugyan . . . . .²¹

*

Ezek voltak *Bod Péter* jegyzőkönyvecskéjének nevezetesebb bejegyzései. Egyes mellékesebb részletek megértéséhez szükséges lenne *Bod* vérszerinti atyafiainak legalább is leszármazási táblázatokon való bemutatása, ez azonban más lapra tartozván, adatközlésünket fölöslegesnek tartom túlszűfolni.

T. Erdélyi Ilona

KÖLCSEY FERENC ELSŐ ÉS EDDIG ISMERETLEN VERSE

A közelmúltban került elő Kölcsey Ferencnek eddig ismeretlen fiatalkori verse Erdélyi János irodalmi hagyatékából. A költemény mindaddig Erdélyi apróbb nyomtatványai közt lappangott. Arra vonatkozóan nincsenek adataink, hogy mikor és hogyan került Erdélyi birtokába a kézirat. Erdélyi, aki fiatalkorától kezdve nagy tisztelője, sőt rajongója volt Kölcseynek, nem szól róla.

A verset őrző kézirat nagy 4 rét (36 × 22 cm), vastag, két levélből álló sárgás papír; az első levél közepén díszes víznyomású jegy M I kezdőbetűkkel, mindkét levél két centiméter távolságban haladó, keskeny ugyancsak víznyomású csíkozással díszítve. A kézirat teljesen ép, baloldalán ragasztás nyomai láthatók, mintha könyvből emelték volna ki óvatos kézzel.

A címzés nélküli vers a kézirat első három lapját foglalja el, a negyediken ismeretlen kézzel írott szöveg: „Költsei Ferencz köszöntője Pál napjára 1806”. Mindkét szöveg, a vers és a felírás tintája a régen használatban levő barna cersav tinta. A költemény tisztán olvasható, kalligrafikus betűi arról vallanak, hogy a fiatal Kölcsey gondosan írt, vigyázott a külalakra. A kéziraton található másik írás érettebb ember írása, idősebb kéztől származik, kiirtabb. A tinta, az írás formája és a helyesírás alapján úgy tűnik, hogy egykorú a költeménnyel, ill. hogy a vers átadása után nem sokkal kerülhetett a papírra.

A kézirat hitelességét az ebből az időből származó autográf Kölcsey kéziratokkal való egybevetés döntötte el. A verset 1806-os vagy ehhez az évhez közeli kézírással nem tudtuk összehasonlítani, mert ilyenről nincs tudomásunk. Viszont a jelenleg feldolgozás alatt álló és Kölcsey Ferenc fiatalkori filozófiai stúdiumait magába foglaló iratokkal való egybevetés, melyekbe Szauder József szívessége folytán nyerhettem betekintést, meggyőzött minket arról, hogy az 1806-ból származó vers Kölcsey autográf. Ezeknek a fiatalkori jegyzeteknek legkorábbi darabjai 1809-ből valók. Az 1806-ban, ünnepi alkalomra készült köszöntőben — már a dolog természeténél fogva is — a betűk cifrábbak, sokszor cikornyásak, míg három év múlva, 1809-ben a filozófiai jegyzetekben leegyszerűsödnek, a cikornyák elmaradnak, de az írás jellege ugyanaz marad.

A szinte mértani szabályosságú egyenes sorok, a tolltartás, a lendületes vonalvezetés, a betűknek kissé lazább kapcsolása és egymásközi távolsága mindkét szövegben felismerhetővé teszi Kölcsey kezét. A későbbi hiteles Kölcsey kézirat jellegzetes betűi: az alul energikusan befejezett, pontban végződő rövid s éppúgy az azt gyakran váltogató szabályosan meghúzott hosszú s, a szóvégi és szóközépi t, a baloldalra erősen elnyújtott és megszakadó alsó vonalú y, j, és g, valamint a szabályosan írt, szinte rajzolt szóvégi k mind megtalálhatók ebben a „Pálnapi köszöntő”-ben.

A „Pálnapi köszöntő” megjelenéséről nem tudunk, Kölcsey műveinek egyetlen kiadásában sem szerepel és monográfia-írói sem említik.

A papír alakja, díszessége, a kalligrafikus írás a költemény tartalmától függetlenül is már arról tanúskodik, hogy a fiatal Kölcsey verse nemcsak otthoni gyakorlatozás, próbál-

²¹ Bod Péternek Péter nevű fia, amint fentebb láttuk, 1761. október 9-én született Igenben, 1796-ban megházasodott, feleségül véve Csüdör Katát. Meghalt 1809. június 4-én Kolozsvárt, eltemettetett a házsongárdi temetőben. Sírköve az 1930-as években még megvolt. Foglalkozására nézve: főkörmányszéki II. oszt. kancellista volt.

kozás eredménye, hanem ünnepi alkalomra készült, ajándéknak szánt költemény. Feltevé-
sünk az a már ismertett, idősebb kéztől származó felírás is megerősíti, amely valószínűleg
a felköszöntött Páltól származik, aki Kőlcseynek idősebb rokona vagy jóakarója, „bátyja”
lehetett. A megajándékozott Pál személyének kilétét nem sikerült megállapítanunk. Kőlcsey
életírói nem emlékeznek meg a debreceni évek alatt Kőlcsey környezetében élő Pál nevű
rokonról vagy atyai barátáról, még Kállay Ferenc és Szentimrei Jenő sem, akik pedig igazán
részletesen foglalkoznak ezekkel az évekkel. Nagy Iván, Kempelen Béla és Kőlcsey Dezső
szerint a Kőlcsey-családnak egyetlen Pál nevű tagja élt a századfordulón. Kőlcsey édesanyjá-
nak, Bölöni Ágnesnek a rokonságában sem találkoztunk Pál névvel. Az említett Kőlcsey Pál
a Sztármártól és Debrecenről egyaránt messzeszű Ugocsa megyében élt, de Szirmay Antal
Ugocsáról írt monográfiájában (Notitia politica, historica, topographica i. comitatus Ugochi-
ensis. Edidit Kováchich, Pestini, 1805.) 1805-ben már csak özvegyét említi (151. l.), tehát ő
sem lehetett a megajándékozott Pál. De ettől függetlenül is a versben említett rokoni támogatás
éppúgy, mint a versben való felköszöntés, a vers ajándékozásának ténye állandóbb és közvet-
lenebb kapcsolatra enged következtetni. Pál személyének ismeretlensége miatt, valamint más
adatok hiányában arról nem tudunk, hogy milyen viszony lehetett kettejük között. Való-
színűleg szülei, elsősorban édesanyja halála után szorult rá Kőlcsey a rokoni vagy baráti támo-
gatásra.

Az irodalomtörténet eddig a *Páva Tollhoz* és *A képzelethez* c. verseket tartotta első-
ként számon Kőlcsey versei közül. Mindkettőt 1808-ban küldte el a debreceni deák Kazinczy
Ferencnek Széphalomra, hogy hallhassa a mester véleményét költői műveiről; a *Páva Tollhoz*
a korábbi, ezt már az 1808. június 25-i leveléhez mellékelte. Az itt közölt névnap-i köszöntő
keletkezésének idejét éppen a kéziratot szereplő felirat segítségével határozhatjuk meg ponto-
san. A protestánsok ugyanis, akik közé az ünnepelt Pál is tartozhatott, Pál napját „pálfordu-
laskor”, január 25-én ülték meg. A versnek tehát nem sokkal azelőtt kellett keletkeznie, a
megjelölt 1806. év legelején vagy 1805. legvégén.

Igy a „Pálnapi köszöntő” minden kétséget kizáróan Kőlcsey Ferenc első verse. Ez a
költemény azok közül a versek közül való és talán egyetlen darabként maradt fent, amelyeket
a filozófiát hallgató „novitius” deák (1805. szeptember 19-én subscribált), majd később jurista
irogatott, és amelyeket Kazinczyval való ismeretlensége után maga iránti szigorában egytől-
egyig megsemmisített. Kőlcsey maga írja Szemere Pálnak küldött önéletrajzi levelében:
„805—807. sok verset írkáltam; s ezek eleinte Blumaueri paródiák voltak (egy bohóság
Daphne és Apoll szerelméről). Vigjátékot is írtam, később szomorút és egy didacticum poémát
a lélek halhatatlanságáról.” (Kőlcsey Ferenc Összes Művei, Bp. 1960. III. k. 507. l.) Majd
így folytatja: „... Kazinczyval tett ismerettségem után... egyről egyig semmivé tettem...”
(ezeket) [kiegészítés tőlem. E. I.] (uo.). A közölt vers is csak annak köszönheti megmar-
adását, hogy nem volt Kőlcsey birtokában.

A „Pálnapi köszöntő” egyedüli tanúja ennek az évnek, egyetlen darabja ezeknek a művek-
nek, amelyek a fiatal Kőlcsey lelki és szellemi fejlődésének fontos állomása idején keletkeztek.
Ekkor tájt ismerték fel az ifjú tehetségét tanárai, ekkor nyerte el Kőlcsey bizalmukat és társai
megbecsülését. Ebben az évben kezdett komolyabban foglalkozni filozófiai stúdiókkal, és
valószínűleg ezzel párhuzamosan indulhatott meg valamiféle sajátabb világkép kialakulása
is. 1805 végén, 1806 elején dolgozhatott a Szemeréhez írt és már feljebb idézett önéletrajzi
levelében említett, a lélek halhatatlanságáról szóló tankölteményén; ennek keletkezési idejéhez
is ez a költemény nyújt támpontot. A két vers azonos témája, ill. gondolatai, ihletük egy időre,
egy költőhöz kanyarodnak vissza: Csokonai Mihályhoz.

Kőlcsey saját vallomása szerint Csokonai versei „... valának bálványaink.” (i. m.
507. l.). A most előkerült vers tehát Csokonai ihlet- és példakövetésének legelevenebb, leghi-
telesebb bizonyítéka és az elveszett tankölteménnyel együtt „A lélek halhatatlanságának”
visszazengése. A későbbi versekben Kőlcsey egyre távolodik a debreceni póttától, és alkalmaz-
kodik a széphalmi literátorhoz, az új bálványhoz, akit majd éppen úgy megtagad és átlep,
mint-ahogy első mesterét, Csokonait.

A vers 18 szakaszból áll, jól megkomponált kerek kis egész. Tartalmilag három részre
tagolódik, az egyes részek egyben előkészítői is a következőknek. Az első, négy szakaszt
magában foglaló rész Kőlcseynek a lélek halhatatlanságáért és nagyszerűségéért való rajon-
gását mondja el. Gondolataiban nem eredeti, Csokonait visszahangozza. Míg Csokonai szavai
az érett, higgadt, megfáradt férfié, addig Kőlcseyé a lelkesedésre fogékonyabb ifjúé. Hangja
érzelmeikkel telített, szinte szárnyaló, amelyet a lélek halhatatlansága megismerésének boldog-
sága, az önálló gondolati élmény öröme ítt át. Például:

Csokonainál: „Te, ki által mozgok, nővök és dolgozok
Észmélek, itélek, vagyok, gondolkozok
Örvendek, busulok, reménylek és félek
Te csuda valóság, belém szállott lélek.”

és

Kölcseynél: „Lélek! Te soha véget nem érhető
Lélek! kit az ég remeklett
Kivel fújta belénk a Nagy Teremtő
Az érzést, mozgást, életet.
Te a hatalmas Isten Másza, Képe!..”

Csokonainak egy-két jellegzetes során („A múlt idők kárpitjai..” vagy a „Hadj el engem fáradt lélek!”) kívül nem érezzük a szószerinti átvételt.

A második rész érzelmi megalapozottsága szüleinek halála; 1796-ban vesztette el hirtelen és tragikus körülmények között a költő édesapját, alig volt hat éves, és alig telt el újabb hat év, 1802-ben tizenkét éves korában már az ugyancsak hirtelen meghalt édesanyját gyászolta. Gyermekkora korán elsüllyedt boldogságának megsiratása épp úgy, mint a múltba és a jövőbe tekintés, később is gyakran visszatér költészetében, de érzelmei visszafogottabbak, szűkszavúbban beszél róluk. Az egyéni fájdalomnak, érzelmeknek spontán megvallásában nemcsak éveinek száma, hanem Csokonai egyénisége is közrejátszott; tőle távolodva és Kazinczyhoz közeledve egyre jobban rejti személytelen érzések mögé saját érzelmeit. De ekkor még kitárlkozik, még jobban, mint két évvel későbbi A képzelethez c. versében, és elmondja bánatának okát, míg későbbi verseiben csak valami, a költő lelkére nehezedő, általános bánatról beszél.

A költemény voltaképpen befejező szakasza a 9. és a 10., itt a költő mondanivalója elapad, cserbenhagyja ihlete. Ezáltal tehát a harmadik rész, a következő strofák a „poétai classis” olyan kötelező verseinek színvonalára süllyednek, amilyenekben a hálás gyermekek szüleik vagy tanáraik támogatását és szeretetét köszönik meg. A lelkesedés helyett érzelmesség, a kor divatja, némi egyéni Kölcsey-ízzel fűszerezve. Az egyhangúan kattogó sorokból itt-ott az ifjú költő Rousseau iránti tiszteletének reminiscenciáit halljuk ki.

De a 9. és 10. versszak a későbbi nagy költő lelki világának anticipálása, a bizonyára nem új, de egyéniségét teljesen kifejező, sajátjává lényegített gondolat: a halandók boldogságának esetlegessége, a szerencse szekerének hirtelen fordulása.

A „Pálnapi köszöntő” esztetikai értéke nem egyenletes, nagy a színvonalkülönbség a vers elejének lírai átéltsége, gondolati ereje és a költemény végének iskolai gyakorlat jellege között. A vers tanúsága szerint, ha Kölcseynek valamiféle költői penzumot kellett teljesítenie, akkor visszazuhant a kollégiumi versificátorok színvonalára, míg azonban ha saját gondolatait kellett kifejeznie, legszemélyesebb érzéseit elmondania, akkor az ifjú költő, ha Csokonai nyomában is, de meg tudott szólalni a későbbi nagy költőhöz méltóan.

A vers jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy ez Kölcsey Ferenc első költeménye, mindmáig az egyetlen sziget a fiatal, induló költő verseinek elsüllyedt tengeréből, ebből következtethetünk csak a korszak többi versére éppúgy, mint a fiatal Kölcsey egyéniségére.

Lélek! Te soha véget nem érhető
Lélek! kit az ég remeklett
Kivel fújta belénk a Nagy Teremtő
Az érzést, mozgást, életet.

Te a' hatalmas Isten Másza, Képe!
Ki által leg fényesebb Póltzra lépe
Az ember, és a' teremtett
Állatok közt Királlyá lett.

Milyen tsúdálatos vagy te énnekem
Halhatatlan! Láthatatlan!
Mert tsak imigy fejezhet ki énekem
Láthatatlan! Halhatatlan!

Általad a' még jövendő időkre
Ki tekintek, 's az el múlt esztendőkre
Viszsa nézvénig vig' életem
Óráira emlékezem.

Ni! egyszerre vonólnak fel előttem
A Múlt idők kárpitjai
Rendel, meg mutatják magokat nekem
Éltemnek el múlt napjai

Látom — bődlog látás! — gyermekségemet
A'midőnn még nem is tudvann léteimet

Tisztánn; Gond nekül, tsendesern
Éltem Szüleim keblibenn

Látlak téged is Nap! melly öröminnek
Virágait elhervasztád;
Midőnn karjaim Kedves Szüleimnek
Ölelésitől meg fosztád

Ni! amott áll gyász sírhalmok magábann,
És a' többi ki múltanak sorábann
Meg hült tetemi senyednek
Két szívnek, ! Két Nagy Léleknek!

Hát ilyen hamar el enyészhetik é,
A Halandók boldogsága?
Ilyen hamar sírásra változik é
A' Szerentse mosolygása?

Keserves Sors! Ah bóldogtalan élet!
Édességed melly hamar keserűvé lett!
De ugyan miért is élek?
Hadj el engem fáradt Lélek.

„De élj- van még ki a' szűkölködőnek
„Segittséget ad, és a' ki
„Szállást enged a' nyögő szenvedőnek”.
Így szólla hozzám valaki.

Vigasztalást leheltek e' szók belém
És már meszszérő! mint egygy látszott felém
A Szerentse mosolygani
Kezdett keservem oszlani.

Igen, mert Kedves Bátyám pártfogása
És vigasztaló szavai
Által, lett vérző szívem újjúlása
És bé hártásztak varai

Hogy ne kívánnék hát békességet,
Boldogságot, és kedves Tsendességet
Az hív Óltalmazómnak
S Jó szívű vigasztalómnak?

Kedves Bátyám! míg e komor Világbann
Tartóztatnak a' Fátumok,
Reád nézve mosolygó vidámságbann
Múljanak minden Punetumok

Semmi szerentsétlenségtől ne tartsál,
Rósákkal meg hintett útakonn járrál
És szivedbe a' bánatnak
Nyilai bé ne hassanak.

Én bátor a zordon, púsza erdőkbenn
Számkivetve, nyomorogjak,
Hol a' Fák közt, 's a' sziklák úregibenn
A' Szélvészek ordítanak

Még sem hagyom félbe tisztelésedet,
'S a' Fákhoz kiáltom dítseretedet
Még foj' a vér ereimbe,
Még szívem dobog mellyembe.